

AVXILIA PROVINCIAE DACIAE

(În legătură cu lucrarea lui J. Beneš) *

DE

I. I. RUSSU

Cea mai recentă cercetare monografică asupra armatei auxiliare romane¹ din zona sud-estică a Europei tratează numai trupele staționate în provinciile de pe cele două maluri ale Dunării Inferioare : Moesia și Dacia ; este produsul unei munci meritorii de erudiție și explorare epigrafică a tînărului cercetător ceh J. Beneš, o încercare preliminară de a sistematiza materialul documentar și bibliografia în cadrul unui repertoriu al tuturor unităților, sintetizate în tabele nominale după provincii (districte) și categorii de trupe. Trebuie să fie numită numai „preliminară”, din cauză că este bazată mai mult pe bibliografie, prin citarea masivă a numeroși autori : Cichorius, Filov, Christescu, Wagner, Kraft, Szilágyi ș.a.², și mai puțin pe munca personală de control, revizuire și utilizare **d i r e c t ă** a materialului documentar epigrafic, care (precum se știe,

* Jan Beneš, *Die römischen Auxiliärformationen im unteren Donauraum*, în *Sborník Prací Filosofické Fakulty Brněnské University*, E—15 (1970), p. 159—209 (deutsche Übersetzung von A. Bok) ; p. 209—210 rezumat ceh „Rímska Auxilia v Dolním Podunají”.

În afară de abrevierile obișnuite ori indicate în text, *OlR* = D. Tudor, *Olténia Romană*, București, 1942, ed. a II-a, 1958 ; ed. a III-a, 1968.

¹ Despre trupele auxiliare ale armatei romane : *Auxilia*, în *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines* (Daremberg-Saglio), I, p. 586—588 ; *RE*, II (1896), col. 2 618—2 622 ; G. L. Cheesman, *The Auxilia of the Roman Imperial Army*, Oxford, 1914, 192 p. ; W. Wagner, *Die Dislokation der römischen Auxiliärformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien*, Berlin, 1938 ; K. Kraft, *Zur Rekrutierung der Alen und Kohorten an Rhein und Donau*, Berna, 1951 ; G. Alföldy, *Die Hilfstruppen der römischen Provinz Germania Inferior*, Bonn-Düsseldorf, 1968, 238 p. (cf. *Dacia*, XIV, 1970, p. 483—486).

² Despre *auxilia* provinciei Dacia : *Ata, Cohors* în *RE* (Cichorius) ; V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, București, 1937 ; Wagner, *op. cit.* ; Kraft, *op. cit.* ; Szilágyi J., *A dáciai erődrendszer helyőrségei és a katonai téglabélyegek* (Die Besetzungen des Verteidigungssystems von Dazien und ihre Ziegelstempel), Budapest, 1946 (*Dissert. Pannon.*, II, 21 ; unele rectificări și completări : *Dacia*, I, 1957, p. 360—363) ; despre *Numeri* : infra, nota 6.

La bibliografia despre „auxilia Daciae” este de adăugat :

— V. Gerasimova, *Razmestvane na rimskite pomoštni voiski prez II v. v Mizia i Dakia (po epigrafski pametništ)* [Déplacement des troupes romaines auxiliaires au IIe s. en Mésie et en Dacie (d'après des monuments épigraphiques)], în *Arheologija* (Sofia), 1969, nr. 4, p. 5—10, repertorii întocmite superficial, cu lacune și erori grave privind trupele auxiliare (numite

inutil a fi repetat mereu) se prezintă destul de abundent în aparență, în fond însă este discontinuu, lacunar și fragmentar, risipit și adesea echivoc sau chiar inconcludent în ansamblu sau în amănunte; — el constituie, oricum, sursa esențială, primordială dacă nu chiar exclusivă a informării noastre asupra armatei provinciilor în general, asupra întregii organizări și a variatelor realități complexe din vasta împărăție romană. Cunoașterea integrală, directă și precisă a materialului epigrafic (în măsura cât s-a păstrat fiind accesibil și utilizabil) constituie condiția *sine qua non* a oricărei contribuții utile, durabile, la progresul științific, la cunoașterea antichității romane și mai ales a vieții provinciale.

Alegerea și gruparea pentru studiu a trupelor auxiliare ale Moesiei și Daciei (în felul cum a procedat J.B.) este justificată, logică, în firea lucrurilor, dată fiind nu numai legătura organică între orinduirea și dezvoltarea celor două zone provinciale danubiene, dar și unitatea sau asemănarea fondului etnic-social localnic, indigen. Organizarea și întreaga viață romană a Daciei carpatice au crescut de fapt ca o prelungire a celei din Moesia danubiană și balcanică; ele nu pot fi studiate separat, dar în acest context social-istoric balcano-carpato-dunărean trebuie inclusă (cel puțin parțial) și Pannonia celto-illyrică, dacă nu pentru alte considerente de ordin general, cel puțin pentru faptul că o bună parte din armata Daciei romane (legiuni, auxiliii) a venit din și prin Pannonia și Dalmatia; iar legăturile „daco-pannonice” în epoca imperială aparintense, profunde (trupe, aparat administrativ, elemente social-etnice și culturale etc.). Studiul organizării militare și a dezvoltării social-economice a spațiului traco-roman la Dunărea de Jos trebuie amplificat cu zona Dunării Mijlocii și Sava — Drava, adică Pannonia — Dalmatia de nord.

Remarcabila lucrare (probabil teză de doctorat) despre trupele auxiliare a lui J. Beneš comportă destul de numeroase observații și obiecții, ca și completări și rectificări de amănunt, care vor fi prezentate aici în cadrul unei regrupări a materialului informativ privind trupele din Dacia, unde autorul ceh se pare că nu este familiarizat suficient nu numai cu materialul epigrafic al zonei, dar nici cu anumite amănunte ale geografiei și topografiei antice și moderne, ca și cu bibliografia românească de specialitate din ultima vreme³. Nu sînt discutate în cele ce urmează unitățile și materialele cu problemele privind Moesia (care par de altfel să comporte mai puține lacune, erorile fiind mai reduse), din cauză că nu e posibil un control direct al materialului epigrafic din Bulgaria și Serbia. În consecință, este întocmit aici un tabel sumar, schematic, al unităților auxiliare ale provinciei Dacia, rectificînd totodată erorile și confuziile mai vechi sau recente prezentate de J.B., erori care (mai ales

alae și *cohortes*; de *numeri* nu știe nimic) din Dacia la a. 110 (p. 6), Dacia Superior, Inferior și Porolissensis (p. 8) în sec. II (în baza diplomelor militare); la fel pentru trupele auxiliare din Moesia Superior și Inferior;

— L. Balla, în *Debreceni Déri Múzeum 1968 évi évkönyve*, Debrecen, 1970 [1971?], p. 111—129;

— C. C. Petolescu, *Întinderea provinciei Dacia Inferior*, în *SCIV*, 22, 1971, p. 411—422, trupele auxiliare din această provincie, după diplome și inscripții.

³ De ex. lipsesc dintre publicațiile necesare: *Acta Musei Napocensis* (Cluj, I, 1964 și urm.); *Anuarul Institutului de studii clasice* (Cluj, Sibiu) ș.a.; nu lipsesc însă la J. Beneš numeroase erori de tipar și de altă natură, ca (la p. 160) Conrad Cichorius „rebotezat” de J. B. în „Ernst Cichorius”; alte erori sînt relevante și corectate la unitățile auxiliare respective ale Daciei, mai jos.

prin difuzarea într-o limbă de circulație mondială) pot să deformeze lucrurile producând denaturări și dificultăți în ochii cercetătorilor nepreveniți. Gruparea unităților militare este cea devenită „clasică” (*alae*, *cohortes*, *numeri*) adoptată de W. Wagner ca și de J. Beneš — ale cărui aserțiuni și ipoteze nevalabile ori neprobabile vor fi relevate și rectificate la locul lor în ordinea paginilor lucrării sale. Numerotarea curentă [1—83] arată unitățile auxiliare ale Daciei romaneale căror date apar verificate sau măcar foarte probabile. Ele sînt înșirate, pe scurt (cu minimum de documentare și bibliografie), în cele trei categorii amintite în ordinea *ethnicon*-ului (sau în lipsa acestuia, a altui indicativ), indiferent de data venirii și staționării ori plecării din Dacia sau din careva dintre cele trei districte (Superior, Inferior; Porolissensis — Apulensis — Malvensis).

A l a e ⁴

„*Ala I Alpinorum in Dacia* ? Die Stempel ALIAI aus der Umgebung von Sarmizegetusa interpretiert Szilágyi [supra, nota 2], 52, pl. XIV, nr. 207 AL(a) I AL(pinorum ?)” este o ficțiune ce nu trebuia nici măcar menționată.

[1]. — **Ala I Asturum**, la Hoghiz (Olthéviz, jud. Brașov), castrul explorat prin săpătură în a. 1949 (*Materiale și cercetări arheol.*, I, 1953, p. 785—798; *Tabula Imperii Romani*, L 35, p. 46); dar cărămizi stampilate AL P A au fost găsite și la Boroșneu Mare (jud. Covasna; *Erdélyi Múzeum*, Cluj, 1944, p. 486). Aserțiunea lui J.B. „ungefähr vom Ende des II. Jhd. lagerte sie in Germisara (Cigmău)” este o inadvertență, căci dedicația epigrafică *CIL*, III 1393 era un prinos al comandantului „*Aelius ? Gem. Antoninus [p]rae[f. a]lla Asturum*” la băile Germisara — Geoagiu, unde este sigur că el (în concediu și la tratament balnear) nu s-a dus însoțit de comandamentul și de trupa sa auxiliară staționată la Hoghiz (Boroșneu).

[2]. — **Ala I Batavorum milliaria**, la Războieni-Cetate (jud. Alba), numeroase materiale tegulare cu ștampilă, din care unele [— —] BAT. „Sie lagerte in Salinae-Războieni, zeitweilig auch in Apulum” este o concluzie pripită a lui J.B. din inscripția *CIL*, III 7800, a unui călăreț din Ala Batavorum trecut în Numerus Singulariorum, la Apulum, unde evident că nu s-a mutat toată unitatea sa de cavalerie.

[3]. — **Ala I Bosporanorum** (numită și „Gallorum et Bosporan.”) este considerată greșit ca „milliaria” de J.B., eroare provocată de G. Téglás și W. Wagner care citeau semnul X în patrat (simplu ornament) pe ștampile drept ∞; unitatea a staționat la Micia (Vetel), apoi la Cristești (jud. Mureș, pe malul stîng-sudic al Mureșului), în Dacia Superior; inscripții, material tegular ștampilat; *Acta Musei Napocensis*[AMN], I,

⁴ *Ala*, în *DA*, I, p. 174—175; *RE*, I, 1 223—1 270; *Dizionario Epigrafico* (De Ruggiero), I, 372—383; A. Domaszewski, *Die Rangordnung des römischen Heeres*, ed. a II-a (1967), p. 53—56 și XVI—XVII; E. Birley, *Alae and Cohortes milliariae*, în *Corolla memoriae E. Swo-boda dicata*, Graz-Köln, 1966, p. 54—67.

1964, p. 184. „Nachweisbare Stempel BOSPo sind in Mikháza-Sovárad gefunden worden. Unsichere Stempel TBO = (ala)I BO(sporanorum?) fand man in Potaissa” sînt aserțiuni fictive.

[4]. — **Ala I Britannica civium Romanorum**, menționată numai în diploma *CIL*, XVI, 163 (din 2 iulie 110); J.B. adaugă „später hat sie vielleicht in Dacia Inf. im Umkreis Potaissa gelagert”, dar pentru asemenea „staționare” lipsește orice dovadă, Potaissa era în Dacia Superior (Porolissensis), confuzie și în ce privește geografia Daciei romane.

[5]. — **Ala I Civium Romanorum** menționată numai în *CIL*, XVI 57 (a. 110).

[6]. — **Ala I Claudia Nova Miscellanea** numai în dipl. *CIL* XVI 163 (2 iul. 110), în garnizoana Daciei; posibil ștampile A CL la Slăveni în Oltenia, *AnnÉp*, 1966, 317; dar aserțiunea „... gehörte sie der leg. IV Flavia in Dacia Inf.” (J.B.) este greșită, căci această legiune a staționat în sud-vestul Transilvaniei — Banat (Dacia Superior).

„*Ala Contariorum in Dacia* ?” este o confecție a lui J.B., căci Szilágyi (p. 14) încercînd în text lectura [Ala...?] CONT(ariorum?), cu N răsturnat, arăta în nota sa 62 că este *co(hors) VI T(hracum)*, I + V ligat în chip de N, fig. 238, 239 [61].

[7] **Ala Electorum** „aus einer Inschrift aus Koplean” (J.B.), inscripție care era zidită în conacul feudal din Coplean, dar adusă din ruinele castrului învecinat Samum-Cășeu (jud. Cluj), *Activitatea Muzeelor*, Cluj, 1956, p. 129, fig. 5 (desen; Muz. Dej). Lectura numelui „A(u)r(elius ?) Cotes”, cu îndoieli absolut inutile, pe piatră fiind evident AVR în ligatură (*AnnÉp*, 1957, 331). Unitatea derivă probabil din *Numerus Illyricorum* [70].

[8]. — **Ala Claudia Gallorum Capitoniana**, nu numai în dipl. *Klio*, 1959, p. 196—198 (a. 140) cu trupele Daciei Inferior, dar și în cărămizi ștampilate AL GAL la Reciu (*Materiale*, VI, p. 198) și ALA GAL la Boroșneu Mare (Covasna), *SCIV*, XIV, 1963, p. 165; *Arheologia Moldovei*, III, 1966, p. 181; *AnnÉp*, 1967, 419.

Ala I Gallorum et Bosporanorum (*CIL*, XVI 108 și cărămizi AL I BOS, ALE BoSPo) este identică cu *Ala I Bosporanorum* [3] și cu *Ala Gallorum*.

Ala II Gallorum et Pannoniorum, în *CIL*, XVI 110 (a. 159), 185, *Materiale*, II, p. 703—713 (a. 164), la care J.B. face remarcă „unüberzeugend ist die von M. Rusu (*Materiale*, II, 1956, p. 701—713 [dar J.B. n-a citit ori n-a înțeles nota* din *Materiale*, II, p. 703, unde e menționat alt autor]) geäußerte Schlussfolgerung, dass ihr Lager das Kastell Gherla (vgl. *Ala II Pannon.*) sein konnte”: autorul n-a observat că este o singură unitate militară [13] cu nume diversificat.

[9]. — **Ala I Hispanorum**, la Slăveni; nu e sigur dacă *CIL*, III 13800 (fragmentară) se referă la refacerea integrală a castrului unității; toate datele despre ea: *SCIV*, 21, 1970, p. 161—162; materiale epigrafice inedite, între care o inscripție menționînd construirea unei *basilica* militare, la a. 205 (*Drobeta*, Turnu Severin, I, 1971).

[10]. — **Ala I Hispanorum Campagonum** staționată la Micia în Dacia Superior; documentarea epigrafică integrală: *SCIV*, 21, 1970, p. 162—163.

[11]. — **Ala I Augusta Ituraeorum Sagittariorum**, staționată probabil la Micia, *CIL*, XVI 57 (a. 110); *AMN*, VI, 1969, p. 171 (documentarea completă).

[12]. — **Ala Milliararia**, „lässt sich ihre Anwesenheit aufgrund der Stempel im Lager Optatiana (Zutor) in Dacia Porolis. voraussetzen” este greșit, căci documentul care o menționează la Sutoru (Zutor) este epitaful *CIL*, III 7644 (*Ephemeris Dacoromana*, IV, p. 85, nr. 12; Muz. Cluj).

Al(a) N(umeri) Il(l)yr(icorum), cf. [70].

[13]. — **Ala II Pannoniorum (veterana)**, staționată la Gherla, este identică cu *Ala II Gallorum et Pannoniorum*.

[14]. — **Ala Siliana civium Romanorum**, la Gilău (Cluj), *Materiale*, II, p. 703—713; afirmații confuzioniste „aufgrund von Stempeln kann man ihre zeitweilige Anwesenheit in Viștea und im Lager Românași annehmen. Unklare Stempel A S sind in Kissink gefunden worden” (J.B.); dar descoperirea ștampilelor tegulare în satele învecinate cu Gilăul (Viștea, Suceag) nu înseamnă că trupa a staționat prin văile și pe dealurile acestor sate, ci numai că s-au întrebuințat aici materiale tegulare ale unității; la Kissink (Cincșor) stampila „AS” este mai curind MS(?), *CIL*, III 8075, 31 (Muz. Sibiu, inv. 3 334); nu poate să aibă nimic a face cu *Ala Siliana*.

„*Ala Thraecum*” este o unitate fictivă, produs al falsei lecturi sugerate de C. Torma în inscripția fragmentară *CIL*, III 849 (Gilău) ca EQ A[l. Thra]EC, în loc de eventual „*Siliana*” (?).

[15]. — **Ala Tungrorum Frontoniana**, la Ilișua (jud. Bistrița-Năsăud), abundant material epigrafic; a fost adusă în Dacia nu „nach Trajans dakischen Kriegen”, ci după moartea acestui împărat, pe la a. 118—119.

Ala Gallica este una dintre *Alae Gallorum*[3].

C o h o r t e s ⁵

[16]. — **Cohors Afrorum**, *CIL*, VI, 3529, în Dacia; „mit Vorsicht ist es nötig Szilágyis Interpretierung der in Sucidava gefundenen Stempel CAD C(ohors) (I) A(frorum ?) D (= quingenaria ?) zur Kenntnis zu nehmen” (J. B.).

[17]. — **Cohors I Alpinorum equitata**, în Dacia Superior; aserțiunea „war in Moesia Sup. am Anfang des II. Jhd. (*CIL*, XVI 54, a. 103/6)

⁵ *Cohors*, în *DA*, I, p. 1 287—1 289; *RE*, IV (1900), col. 231—356; *DizEpigr*, II (1900), p. 324—338; Domaszewski, *Rangordnung*, p. 56—59 și XVII.

und blieb dort auch nach den dakischen Kriegen (*CIL*, XVI 90, von 144)" (J.B.) este incompletă, eronată : unitatea participă la războaiele dacice (*AnnÉp*, 1939, 81) ; atestată în Dacia Superior (*CIL*, XVI 90 etc.). J.B. o numește apoi „diese Ala...". A staționat la Sărățeni, Călugăreni (jud. Mureș), *AMN*, II, 1965, p. 209—214.

[18]. — **Cohors I Antiochensium**, se afirmă „nach 86 befand sie sich in Moesia Sup., wo sie im II. Jhd. dauernd verblieb (*CIL*, XVI 39, 45, 111). Ihr Lager war Drobeta (Turnu Severin)" (J.B.), confuzie topografică : unitatea apare la Drobeta numai într-o inscripție de clădire din vremea lui Ulpius Traianus, *Revista istorică română*, III, 1933, p. 35 (= *OltR²*, p. 379, 1), și cărămizi. Diplomele din *CIL*, XVI (nu „XI" cum scrie J.B.) se referă la timpul de staționare a unității în Moesia ; cf. *Epigraphische Studien*, V, 1968, p. 177—178 ; *OltR³*, p. 345 ; *AMN*, VI, p. 175.

[19]. — **Cohors I Batavorum milliaria pia fidelis**, J.B. citează ca documentare *AnnÉp*, 1957, 119, unde însă textul respectiv cu menționarea unității (dipl. de la Gilău, *Materiale*, II, p. 703—713) nu este reprodus, numele cohortei nu apare ; altă eroare „*CIL*, XVI (Suppl.), 163 von 164" este de fapt *CIL*, XVI 185 din a. 164, căci *CIL*, XVI 163 e din a. 110. „Romîța" corect e Romita (jud. Sălaj).

[20]. — **Cohors IIII Betavorum (= Batavorum)**, „aus den in Olteni (Limes Alutanus) gefundenen Stempeln CIIIBE oder CIIIBET..." (J.B.) ; dar acest Olteni nu este pe Limes Alutanus (în Oltenia), ci pe cursul superior al Oltului (Oltzem, la sud de Tușnad) ; numele etnic al unității apare echivoc BE + T sau BE + L, deci eventual și „Betasiorum", dar posibil și „Belgarum" (?). *Materiale*, VIII, 1962, p. 331, fig. 6,2 (*Ark Mold*, IV, 1966, p. 178 ; V, 1967, p. 138—141 ; *AnnÉp*, 1967, 409 ; Muz. Sf. Gheorghe).

[21]. — **Cohors IX (?) Batavorum**, *SCIV*, 16, 1965, p. 183—184, cărămidă ștampilată din Oltenia, dacă lectura este de considerat ca sigură ; unitatea poate să fi stat în Dacia numai pe timpul războaielor de cucerire a țării.

[22]. — **Cohors II Flavia Bessorum** nu a staționat la Olteni în Dacia intracarpatică, ci numai la Cincșor (Kleinschenk, Kissink, pe Olt), aparținând Daciei Inferior ; întreaga documentare și istoria ei în Dacia : *AMN*, IV, 1967, p. 86—88.

Cohors IIII Bessorum ? în baza cărămizilor dela [20] neprobabilă.

[23]. — **Cohors I Bracaraugustanorum**, în Dacia Inferior, *Klio*, 1959 [nu 1939, cum scrie J.B.], p. 196—198 ; neverosimilă aserțiunea sa „im III. Jhd. kann man ihren Aufenthalt in Slăveni — erwägen". A staționat la Brețcu (Angustia, jud. Covasna).

[24]. — **Cohors I Britannica milliaria c.R. equitata**, în nordul Daciei aserțiunea „nach Beendigung der dakischen Kriege ist sie auf dem ok-

kupierten Gebiet im J. 110 zweimal belegt : *CIL*, XVI 57, 163. Bald übergang sie nach Dacia Porol...” conține o eroare : Dacia Porolissensis era zona de nord a întregii Dacii din care s-a detașat prin a. 126—130, unitatea auxiliară nu „a trecut (übergang)” din Dacia în Porolissensis, ci a rămas pe loc, numai teritoriul în care se afla a primit un nume nou, „Porolissensis”; nu e deloc indiferent dacă era stabilitate sau mutare de unități combatante.

[25]. — **Cohors I Brittonum milliaria Ulpia torquata p.f. c.R.** *CIL*, XVI 160 „M. Ulpus Navantico, gebürtig aus Ratae in Britannien, dessen Vater der Kelte Adcobrovatus gewesen ist”, forma reală a cognomenului celtic este *Novantico*, care încă era un celt din insulă nu numai tatăl lui (*Adcobrovatus*), sau ca un „M. Ulpus” el era mai mult : un „celto-roman”, fiind unul din nenumăratele exemple epigrafice de romanizare ilustrată prin modificarea antroponimiei provincialilor. „Ihr Kommandant war Lucanus Sa...” (J.B.) este greșit, corect : *Laecanius Sc*[...] (*AnnEp*, 1959, 37). A staționat la Porolissum (inscripții).

[26]. — **Cohors I Aurelia Brittonum milliaria**, la Bumbesti pe Jiu ; J.B. citează numai *CIL*, III 14485 a (= *Inscriptiones Latinae Selectae*, 9179), dar și 13704 (= *ILS*, 9009) menționează unitatea cu numele „coh. I F M Bryttonum Malvensis”.

[27]. — **Cohors II Brittonum (Britannica) milliaria c.R. p.f. equitata**, în Dacia Porolissensis ; „ihre Standplätze waren Certia (Romita) und Ilișua (Alsóilosva)” (J.B.), dar „Romita” este Romita, iar la Ilișua [15] s-a găsit numai o cărămidă ștampilată, nesigură.

[28]. — **Cohors I Augusta Nervia Pacensis Brittonum milliaria**, în armata Daciei Inferior, la a. 140 (*Klio*, 1959, p. 196—198) ; „nach dem J. 150 lagerte sie in Dacia Porol. *CIL*, XVI 110 von 158/9” (J.B.), dar aici este o confuzie rezultând din eroarea de incizare în dipl. *CIL*, XVI 110 unde în loc de II AVG NERV PACENS BRITTON s-a scris la Roma numai „I AVG” (etc.), cf. *CIL*, XVI Supl. p. 216 ; J. B. nu observă că el însuși citează „*CIL*, XVI 110”, în două locuri : a) la Coh. I Aug. Nervia Pacensis Brittonum, și b) la Coh. II Aug. Nervia Pacensis Brittonum, cu toate că în diplomă este loc numai pentru una din ele, adică (fiind armata Daciei Porolissensis) a doua cohortă.

[29]. — **Cohors II Augusta Nervia Pacensis milliaria Brittonum**, cf. [28], a staționat la Buciumi (jud. Sălaj) ; la bibliografia anterioară (piesa principală *SCIV*, X, 1959, p. 305—317) se adaugă *Studii și comunicări* (Sibiu), 14, 1970, p. 289—291 (inscripție imperială onorifică, fragmentară ; Muz. Zălau). Bogat material arheologic și epigrafic la castru. Cohors II Numidarum nu a staționat aici, ci în Dacia Inferior (prin Oltenia).

[30]. — **Cohors III Brittonum** a participat numai la construirea podului peste Dunăre (Drobeta — Turnu Severin), cărămizi [co]H III BRIT (*CIL*, III 1703) ; „etwa in der Zeit Hadrians hat sie in Dacia Inf.

in Cincșor gelagert" (J.B.) este o aserțiune gratuită (din vreo confuzie), căci se pare că unitatea nu a staționat în Dacia.

„*Cohors IIII Brittonum equitata*?", plasată de către J. B. la Olteni (Oltszem, jud. Covasna), este produsul vreunei confuzii, cf. [20].

[31]. — *Cohors IIII Campestris e. R. milliaria* (*CIL*, XVI 57, a. 110), atestată într-o inscripție (*AnnEp*, 1934, 14) la Napoca (Cluj) nu putea să staționeze în acest oraș, unde nu exista castru; eventual la Gilău (?).

[32]. — *Cohors I Cannanefatium*, în Dacia Porolissensis, menționată în cele trei diplome din a. 164 (*Materiale*, II 1956, p. 703—709; *CIL*, XVI 185; *AnnEp*, 1959, 37); a staționat la Tihău (Tihó, jud. Sălaj; urmînd după o VEXILLAT(io) LEG XIII GEM, inscripție de clădire, *Materiale*, VII 1961, p. 385), unde s-au găsit numeroase materiale tegulare cu ștampila C I CF (Muz. Zălau, Tihău etc.) ce trebuie citită *C(ohors) I C(annane)F(atium)*, înțeleasă anterior greșit drept „C I CY” și „deslegată” în două feluri „C(ohors) I CY(pria)” sau „C(ohors) I Cy(renaica)” (C. Torma; *CIL*, III 8074, 13; *Materiale*, VII, p. 385 etc.).

[33]. — *Cohors I Flavia Commagenorum* în Dacia Inferior, la a. 140 (*Klio*, 1959, p. 196—198), prin sud-estul Olteniei (cărămizi; *AMN*, VI, p. 171). Autorul citat de J. B. ca „Ch. Ștefan” este în realitate Gh. Ștefan (București).

[34]. — *Cohors II Flavia Commagenorum equitata sagittariorum*, la Micia; „in Dakien im J. 110 (*CIL*, XVI 163). Bald übergîng sie nach Dacia Superior (im J. 144, 157; *CIL*, XVI 90, 107) und lagerte in Micia (Veșel)” (J.B.), iarăși este evident o formulare eronată: nu era necesară nici o „deplasare”, Micia fiind în Dacia, iar de prin a. 120 în aceeași parte numită Dacia Superior. Tot materialul documentar: *AMN*, VI, p. 172.

„*Cohors III Commagenorum* lag im II. Jhd. in Dacia Inf. (Hoghiz), Cichorius *RE* 274—5, Wagner, S. 126, Christescu, 187, Szilágyi, 20”, dar ultimii trei autori citați de J.B. au arătat că în *CIL*, III 955 = 7721 e coh. III Gallorum, la Hoghiz, nu „coh. III Commagenorum” inexistentă.

[35]. — *Cohors I Cretum Sagittariorum* a lucrat la construirea podului de lîngă Drobeta, staționînd după războiul daco-roman în Dacia (*CIL*, XVI 163, 2 iul. 110), retrasă de Aelius Hadrianus în Moesia Superior.

„*Cohors VI Nova Cumidavensium Alexandriana*” la Rîșnov (jud. Brașov), *AISC*, IV, 1941-3, 1944, p. 234—261 (= *Izvestiia Institut*, XVI, 1950, Sbornik Kazarov, I, p. 61—69) este o lectură total neverosimilă (cu „VI Nova”), lipsită de orice analogie și justificare documentară sau logică; asemenea aberație „epigrafică” a fost rectificată la timp prin lectura probabilă *coh(ors) Vind(elicorum) Cumidavensis* (Alföldi A., *Magyarok és románok*, Deér J., Gáldi L., Budapesta, I, 1943, p. 44); totuși vechea formulă cu „VI Nova” mai persistă în unele publicații românești (ca *AMN*, V, 1968, p. 476); iar concluziile unui cercetător de bună credință și dezinformați ca J. B. „nach der Existenz der coh. VI Cumida-

vensium könne man schliessen, dass noch weitere fünf Kohorten unter Reihenfolgenummern I-V existiert haben; sie sind über ganz Dakien disloziert gewesen, da das Lager Cumidava den Kräften und Bedürfnissen einer Auxiliarformation entsprochen hat" au o rezonanță extravagantă, de-a dreptul ... fantomatică.

„*Cohors I Cypria* (oder Cyrenaica)" la Tihău este produsul unei confuzii, căci ștampila tegulară respectivă se citește *C(ohors) I C(annane) — E(atium)* [32].

[36]. — *Cohors IV Cypria c.R.* la Bumbești în Dacia Inferior; o formulare ca „war 110 in Dakien (*CIL*, XVI 57). Im II. Jhd, war sie in Moesia Inf. am linken Donauufer (vorübergehend in Bumbești) ... " (J. B.) arată lipsă de orientare geografică: Bumbești (jud. Gorj, pe Jiul Superior) nu era „în Moesia Inf. pe malul sting al Dunării"; cf. *Dacia*, XIV, 1970, p. 446.

[37]. — *Cohors III Delmatarum milliaria equitata c.R.* la Mehadia (jud. Caraș-Severin), inscripții, cărămizi ștampilate; *CIL*, III; *AMN*, VI, 1969, p. 179; VII 1970, p. 146—147; VIII 1971, p. 548—549 (în diplome militare nu este menționată).

[38]. — *Cohors I Aelia Gaesatorum milliaria*, staționată la Bologa (jud. Cluj, împreună cu [48]), în Dacia Porolissensis; inscripții, ștampile tegulare, diplome; aserțiunea „nur aus dem *CIL*, XVI 110 wissen wir, dass sie milliaria gewesen ist" (J. B.) este greșită, căci și în diploma a. 133 (*AMN*, I, p. 163-4 = *AnnÉp*, 1962, 255) apare cu numele I AELIA GAESAT ∞.

[39]. — *Cohors I Gallorum Daciae* („oder *Cohors I Aelia Gallorum*" este o „echivalență" fictivă propusă de J. B.), în două diplome *CIL*, XVI 90 (a. 144) și 107 (a. 157) este numită COH I GALLOŔ DACICA, dovadă că staționa mai demult în această provincie; dar „coh. I Aelia Gallorum" este o ficțiune produsă de confuzia cu *cohors Aelia Gaesatorum* [38].

[40]. — *Cohors II Gallorum* în Dacia Inferior pe la a. 140 (*Klio*, 1959, p. 196—198, diplomă militară); apoi din nou în Moesia Superior.

[41]. — *Cohors II Gallorum Macedonica (equitata)*, menționată nu numai „im J. 110 in Dakien, *CIL*, XVI 163" din 2 iulie 110, dar și în 17 febr. 110 „II Gallorum Macedonica", *CIL*, XVI 57, omis de J. B.

[42]. — *Cohors II Gallorum Pannonica equitata*, „im J. 110 in Dakien, *CIL*, XVI 163, spăter in Dacia Superior, *CIL*, XVI 90" (J. B.), de fapt era în aceeași zonă centrală a Daciei devenită (prin a. 120) Dacia Superior.

[43]. — *Cohors III Gallorum*, în Dacia Inferior, a. 129 (*CIL*, XVI 75) și 140 (*Klio*, 1959, p. 196—198); la Ionești Govorii pe Olt, apoi la Hoghiz (jud. Brașov; cf. [1]), în vremea lui Marcus Aurelius; *OltR³*, p. 350.

[44]. — **Cohors V Gallorum** în Dacia la a. 110 (*CIL*, XVI 163), staționând la Pojejena de Sus (jud. Caraș-Severin); „im II. aber möglich auch im III. Jhd., lagerte sie neuerdings in Moesia Superior, im Lager Pojejena de Sus (*CIL*, III 12632; *AnnEp*, 1963, 165 u.a.)” afirmă J. B.; dar Pojejena era în Banat (Dacia), nu în Moesia Superior. *SCIV*, 21, 1970, p. 159—161.

„*Cohors VIII Gallorum* (Moesia Sup.); fragmentare Stempel ... HVIII wurden in Balta Verde gefunden, *Materiale*, II, 1956, S. 257” (J.B.); dar cărămida cu [co]H VIII era probabil a cohortei VIII Raetorum [57].

[45]. — **Cohors I Hispanorum quingenaria** p.f. în Dacia la a. 110, *CIL*, XVI 57 din 17 II 110 [nu „17 XII 110” cum scrie J. B.], 163 din 2 VII 110, în Dacia Porolissensis, la Românași (Sălaj); menționată și în diplomele din a. 133, 159, 164.

[46]. — **Cohors I Hispanorum veterana quingenaria equitata**, în Dacia Inferior, a. 140 (*Klio*, 1959, p. 196—198) etc., staționată la Buri-dava și Arutela pe Olt în Oltenia, apoi la Brețcu (Augustia, jud. Covasna).

[47]. — **Cohors I Flavia Ulpia Hispanorum milliaria c. R. equitata**, *CIL*, XVI 57 și 163 (a. 110); „nach einer Zwischenzeit etwa um 120—159 in Dacia Sup., irgendwo zwischen Potaissa und Napoca (*CIL*, III 1627) lagernd ...” (J. B.) este un alt calambur: *CIL*, III 1627 e celebrul miliarium (Aiton, jud. Cluj) arătând că porțiunea de șosea dintre Potaissa („a Potaissa Napocae”) și acel punct a fost construită de cohors I Hisp. mil. în a. 108; trupa staționa probabil la Potaissa în acest timp, apoi la Orheiul Bistriței (*SCIV*, 18, 1967, p. 113—121) etc.

[48]. — **Cohors II Hispanorum seutata Cyrenaica equitata**, în Moesia (Lederata), apoi la Virșeț (*CIL*, III 6273); la 110 în Dacia (*CIL*, XVI 163 etc.); castrul Bologa, cu coh. I Aelia Gaesatorum [38]. *AMN*, V, 1968, p. 462—463.

[49]. — **Cohors IV Hispanorum equitata**, în Dacia Superior, la Înlăceni (Enlaka, jud. Harghita), după coh. VIII Raetorum; în dipl. 144 și 159 (*CIL*, XVI 90, 108); bogat material epigrafic lapidar și tegular; *Emlékkönyv Kelemen L.*, 1957, p. 532—541; *AMN*, I, p. 186—190.

„*Cohors VIII Hispanorum* lagerte ungefähr zwischen 117/120—129 in Dacia Sup., erbaute hier das Kastell Înlăceni (*AnnEp*, 1960, 375), aus dem sie dann die coh. VIII Raetor. c. R. eq. torq. ablöste (*Materiale*, II, S. 257: die fragm. Stempel: ... HVIII aus Balta Verde” este produsul unei confuzii confecționându-se o unitate militară nouă „coh. VIII Hispanorum” din ... eroarea de tipar în *AnnEp*, 1960, 375, care scria „elle (coh. VIII Raetor.) fut remplacée plus tard par la coh. VIII Hispanorum qui construit le camp en pierre”; în această frază parisiană cifra „VIII” este în loc de „IIII” (provenind poate din vreo dactilografieră neglijentă); era *cohors IV Hispanorum* [49].

[50]. — **Cohors I Augusta Ituraeorum Sagittariorum** în Dacia la a. 110 (*CIL*, XVI 57), Dacia Superior, a. 144, 157, 158 (*CIL*, XVI, 90,

107, 108); „vorübergehend in Sarmizegetusa lagernd” (J. B.) este o concluzie eronată scoasă din existența la Ulpia Traiana a unui fragment epigrafic votiv „[... ? Gem]ellus D[om(o)? Pa]lmyr(a) ORIE ... praef. coh. I Aug. I[tur. ? ...]”, *Dacia*, I, 1924, p. 251. *AMN*, VI, p. 171. La Porolissum ștampilă tegulară C O H I A U G (Muz. Cluj, tegul. 103; *SCIV*, X, 1959, p. 316), alt exemplar identic descoperit în castrul Buciumi (jud. Sălaj, săpătură 1970, N. Gudea).

[51]. — **Cohors I Ituraeorum Sagittariorum milliaria (?) equitata** (?) în Dacia la a. 110 (*CIL*, XVI 57); mutată în Tracia; *AMN*, VI, p. 171. În aserțiunea lui J. B. „*Materiale*, VII, S. 379—380: Die Stempel CHSIIS aus Porolissum = C(o)H(ors) I I(turaeorum) S(agittariorum)?” este una din numeroasele confuzii cu care ne-am obișnuit: cărămizile cu literele CHSIIS aparțin cohortei I Hispanorum [45].

[52]. — **Cohors I Lingonum**, staționată în Britannia, atestată pe o cărămidă cu ștampilă la Sucidava (Celei, jud. Olt, *SCIV*, 16, 1965, p. 362—363 = *AnnÉp*, 1966, 329); reapare în Britannia, la a. 105 (*CIL*, XVI 51); poate să fi participat numai la războiul I dacic (a. 101/2).

[53]. — **Cohors V Lingonum**, atestată în Dacia la a. 110 (*CIL*, XVI 163), în Porolissensis la a. 159 (*CIL*, XVI 110), la 164 (*CIL*, XVI 185) etc. Garnizoana la Porolissum, inscripții, ștampile tegulare.

[54]. — **Cohors I Montanorum** în Dacia la a. 110 (*CIL*, XVI, 163); nu se știe nimic altceva despre ea, dar J. B. scrie „lagerte vielleicht in Ampelum (*CIL*, III 8074, 21)”: altă confuzie, piesa *CIL*, III 8074, 21 este din Sebeș (Mühlbach, jud. Alba), fragment de ștampilă tegulară ///III MO (cohors I Montanorum, după C. Gooss), cu totul nesigur. Din Dacia e mutată prin a. 110—114 în Pannonia unde rămîne.

[55]. — **Cohors II Flavia Numidarum** în Dacia Inferior la a. 129 (*CIL*, XVI 75) și 140 (*Klio*, 1959, p. 196—198); greșit s-a afirmat că ar fi fost mutată în Dacia Porolissensis la Buciumi [29] și în Orient. J. B. citește aceeași ștampilă tegulară COH II N(er)V(ia) (Brittonum) la p. 173 și tot el COH(ors) I NV(midarum) la p. 183 a monografiei sale.

Cohors I Palmyrenorum Porolissensium, *CIL*, III 908 (la Potaissa) C I P P este posibilă și foarte probabilă; cf. [79].

[56]. — **Cohors I Pannoniorum equitata veterana p.l.** în Dacia la a. 110 (*CIL*, XVI 163); la 160 era din nou în Moesia Superior (*CIL*, XVI 111).

„*Cohors IIII Pannoniorum* (*CIL*, IX 3924)” a fost presupusă ca staționând în Dacia, pe baza unei cărămizi din colecția muzeală a vechiului liceu Blaj, interpretată de G. Téglás drept „COH IIII P”; de fapt este o cărămidă din Buciumi [29].

[57]. — **Cohors VIII Raetorum c. R. equitata torquata** în Dacia la a. 110 (*CIL*, XVI, 57, 163), staționând la Inlăceni (*AnnÉp*, 1960, 375, a. 129; *AMN*, I, p. 190—192); în Dacia Superior la a. 144 (*CIL*, XVI 90)

staționa în acest timp la Teregova (jud. Caraș-Severin), cărămizi [co]H VIII R(aetorum).

[58]. — **Cohors I Sagittariorum milliaria equitata (Gordiana)**, la Drobeta; *OltR*³, p. 348; *AMN*, V, p. 176.

Cohors III Sagittariorum (în Moesia); „undeutliche Stempel COIHS fand man auch in Porolissum (Szilágyi, S. 53)” sînt ale coh. I. Hispan. [45].

[59]. — **Cohors I Thracum Germanica c.R.** în Dacia la a. 110 (*CIL*, XVI 57, 163); mutată în Germania (*CIL*, XVI 62, 63, a. 116), *AMN*, IV, p. 88.

[60]. — **Cohors I Thracum Sagittariorum**, în Dacia Superior prin anii 144–158 (*CIL*, XVI 90, 107, 108); *AMN*, IV, p. 88. J. B. scrie „befand sich um das J. 150 in Moesia Sup. (*CIL*, XVI 90, 107, 108)” eroare de tipar sau dactilo.

[61]. — **Cohors VI Thracum equitata** „im J. 110 in Dakien (*CIL*, XVI 163), später wurde sie nach Dacia Porol. (*CIL*, XVI 110, 185)” trecere dintr-un district în altul, în loc de rămînere pe loc (cum era în realitate): în Dacia încă nedivizată (în a. 110), în același loc din nord (Dacia Porolissensis); staționare la Porolissum și Românași; ștampile tegulare COVIT, COH VI THRACV. *AMN*, IV, p. 88–89.

[62]. — **Cohors I Tyrriorum Sagittariorum** în Dacia Inferior, dipl. a. 140 (*Klio*, 1959, p. 196–198). *AMN* VI, p. 176.

[63]. — **Cohors I Ubiorum** în Dacia Superior, la a. 144 și 157 (*CIL*, XVI 90, 107); inscripții, cărămizi ștampilate; loc de staționare Odorheiu Secuiesc (?). *Dacia*, VI 1962, p. 507–508; *AMN* VII, p. 140–143.

[64]. — **Cohors I Vindelicorum milliaria c. R. p. f.** în Dacia la a. 110 (*CIL*, XVI 163), staționînd la Arcidava (Vărădia, jud. Caraș-Severin), apoi la Tibiscum; *AMN*, VI 1969, p. 185, VII p. 139, 141. Poate să fi staționat prin anii 222–235 la Rîșnov-Cumidava (?), dacă este cea din inscripția *AISC*, IV, p. 234–261, COH VIND CVMIDAVENS.

N u m e r i ⁶

[65]. — **Vexillarii Africae et Mauretaniae Caesaricensis** împreună cu *Mauri Gentiles*, la a. 158 în Dacia Superior (*CIL*, XVI 108).

[66]. — **Pedites Britannici — Numerus Singulariorum Peditum Britannicorum** în Dacia la a. 110 (*CIL*, XVI 57, 163), în Dacia Superior la

⁶ *Numerus*, în *DA*, IV, p. 117–118.; *RE* XVII (1937), col. 1 327–1 341 și 2 537–2 554 (H. T. Rowell), articol lacunos, cu erori; Domaszewski, *op. cit.*, p. 59–61 și XVII–XVIII; Christescu, *op. cit.*, p. 194–202; F. Vittinghoff, în *Historia* (Wiesbaden), I, 1950, p. 389–407; J. C. Mann, *Hermes*, 82, 1954, p. 501 și urm.; H. Callies, în *BerRGK*, 45, 1964, p. 130–227.

157 (*CIL*, XVI 107); inscripții, ștampile tegulare N B, NSB, NPS și SPB. La bibliografia oferită de J. B. (în care „Gostăr” trebuie îndreptat în Gostar) se adaugă: *Sargetia* (Deva), V, 1968, p. 96.

[67]. — **Numerus Burgariorum et Veredariorum Daciae Inferioris** a construit castrul la Racovița — Copăcenii, pe malul Oltului, *CIL*, III 13795, 13769 (= *ILS*, 8908, 9180).

[68]. — **Numerus Campestrorum**, *CIL*, III 1607 („Daciae incertae”), ar fi după J. B. „aus der Mannschaft der coh. III Campestris ausgegliederte Abteilung als selbständige Einheit in Dacia Sup.” (?).

[69]. — **Numerus Germanorum (Germanicianorum) exploratorum** a participat la războiul dacic, staționând apoi în Dacia Superior; *AMN*, VI, 1969, p. 493—8; *Sargetia*, V, 1968, p. 97; „befand sich in den J. 180—230 in Dacia Inf. im Lager Orăștioara de Sus . . .” (J. B.), dar Orăștioara (jud. Hunedoara) este în teritoriul fostei Dacia Superior.

[70]. — **Vexillatio Equitum Illyricorum** în Dacia Inferior, la a. 129 (*CIL* XVI 75), **Numerus Equitum Illyricorum** la a. 140 (*Klio*, 1959, p. 196—198), *Al(a) N(umeri) Il(l)yr(icorum)* la Brincovenesti (Marosvécs, jud. Mureș), *CIL*, III 8074, 7; *SCIV*, 18, 1967, p. 175—176. De adăugat *Al(a) Elec(torum)* la Samum-Cășeu (*ActMuz*, 1956, p. 129—130).

[71]. — **Mauri Gentiles**, cf. [65].

[72]. — **Numerus Maurorum Hisp.**, în Dacia Superior, probabil pe la Ampelum (Zlatna), unde s-au găsit epigrafele: *CIL*, III 1294, 1149 (= *ILS*, 3558), 1316; *AMN*, V, 1968, p. 473 = VI 1969, p. 533 = *Apulum* VII, 1968, p. 407 = *Latomus*, XXVI, 1967, p. 1 101 = *Acta V Congr. Epigr.*, 1967 (1970), p. 358, — unitate militară încă necunoscută lui J.B.

[73]. — **Mauri Micienses — Numerus Maurorum Miciensium** în Dacia Superior la Micia (Vețel, Deva), *Sargetia* II, 1941, p. 118 (= *AnnÉp*, 1944, 74; *Amer. Journal Arch.*, 1950, p. 420); „zeitweilig konnte sie auch in Sarmizegethusa und Potaissa gelagert haben” (J.B.), dar inscripțiile respective (*Dacia*, III—IV, p. 554—555 = *AnnÉp*, 1933, 250, și *CIL*, III 7695) nu trebuie interpretate iarăși atât de rigid, ele arată numai elemente izolate din N M M în acele localități și nu prezența trupeii întregi care nu se deplasa după fiecare comandant sau ostaș al ei „în delegație”.

[74]. — **Numerus Maurorum Tibiscensium** la Tibiscum în Dacia Superior, *CIL* VIII 9368 (= 20944) din Africa; posibil și *CIL* III 12595 (Tibiscum).

[75]. — **Numerus Maurorum E(---?)** pe cărămizi ștampilate la castrul Răcari (jud. Dolj) N M E (ori N M S?), *SCIV*, V, 1954, p. 608.

[76]. — **Numerus Maurorum O(ptat-?)** la Sutoru (Zutor, jud. Sălaj) probabil antica Optatiana (?), *Anuarul Comisiunii Monumentelor Isto-*

rice, Transilv. 1930-1 p. 86—87 inscripție și cărămizi șampilate N M O ; *AMN*, V p. 460—461.

[77]. — **Numerus Maurorum** S(---), la Sînpaul (Păuleni, Homorodszentpál, jud. Harghita), cărămizi cu stampila N M S, *Dacia*, VII—VIII, 1941, p. 319—320; N. S., I, 1957, p. 361 (*Sargetia*, VIII, 1970, p. 65—74); diferit de [75]. J. B. îl numește „Numerus Maurorum Sagittariorum” considerându-l identic cu [75].

[78]. — **Palmyreni Sagittarii ex Syria** în Dacia Superior, la a. 120, *CIL*, XVI 68 și *AnnEp*, 1959, 31; *Syria*, XXII, 1941, p. 231 (= *AnnEp*, 1947, 169); *AMN*, II, 1965, p. 135—136, VI, p. 173 (toată documentarea cunoscută în 1969).

[79]. — **Numerus Palmyrenorum Porolissensium**, identic sau derivat (adică o parte) din [78]; inscripții *CIL*, III, și *AMN*, V, 1968, p. 453, 456 etc.; VI, 1969, p. 173 (toată documentația).

[80]. — **Numerus Palmyrenorum O(ptat-?)**, *CIL*, III, 1471; *SCȘ-Iași*, IV, 1953, p. 490 (= *AnnEp*, 1956, 217); *AMN*, VI, p. 174 (toată documentația).

[81]. — **Numerus Palmyrenorum Tibiscensium**, inscripții, cărămizi la Jupa (jud. Caraș-Severin), *ArchMold*, II-III, p. 300; *SCIV*, 18, 1967, p. 168—169; *AMN*, VI, 1969, p. 175; VII, 1970, p. 136—138.

[82]. — **Suri Sagittarii — Numerus Surorum Sagittariorum** în Dacia Inferior, staționând la Arutela, Rădăcinești, Romula și Sucidava; inscripții, cărămizi șampilate; *AMN*, VI, p. 175 (întreaga documentație).

[83]. — **Symmachiarii Astures**, în războiul dacic, *Klio*, XX 1926, p. 227 (= *AnnEp*, 1926, 88 etc.).

Singulares (legati augusti, consularis) era formația de escortă și de gardă a guvernatorului provincial și comandant suprem al armatelor Daciei (*legatus augusti praetorius* sau *consularis*) cu numele luat după garda imperială de la Roma (*equites singulares*), alcătuit din ostași de valoare și prestanță selecționați din auxiliile provinciei și detașați la cartierul-comandament general în Apulum (Alba Iulia); erau, din cele două arme principale, călăreți (*equites singulares*) și pedestrași (*pedites singulares*), grupați într-un NUMERUS, echivalent ca efectiv eventual cu o cohortă auxiliară, de vreo 500 ostași. Fiind formație de elită și de gardă (nu unitate combatantă), ea nu poate fi considerată ca trupă auxiliară asemănătoare celor vreo 80 consemnate mai sus. „Dieser Teil der Garde des Statthalters von Dacia Inf. ist in Apulum gelegen ...” (J. B.) este iarăși o confuzie: Apulum se afla în Dacia Superior (Apulensis), iar numele formației era *Singulares Consularis* (nu „consulares” cum greșit scrie J. B.).

Numărătoarea controlată și verificată a tuturor auxiliilor (*alae*, *cohortes*, *numeri*) armatei romane a Daciei a dat un catalog impozant cu

peste 80 de unități, din care însă abia 50 (55) sau maximum 60 au staționat în această provincie mai mult de un deceniu. Este aici un simplu tabel numeric și nominal, sistematizat, ca o schiță (compendiu) de caracter orientativ și normativ pentru formațiile auxiliare ale provinciei carpatice, urmărind deocamdată numai identificarea lor, împreună cu rectificarea unor erori mărunte sau mai mari ale câtorva cercetători din secolele XIX și XX (mai ales G. Téglás, C. Torma, V. Christescu, W. Wagner ș.a., sfârșind cu J. Beneš); rămâne, în chip firesc, să fie întocmit (în viitorul apropiat) un repertoriu al auxiliilor amplu, cu informații privind obârșia etnic-teritorială, cadre de conducere și efective, locul și durata staționării (deci permanența și intensitatea relativă a contactului lor cu societatea locală daco-romană), precum și alte date disponibile ce pot să fie utile pentru reconstituirea istoriei lor ceva mai amănunțite, dar totul numai schematic, după ce vor fi fost eliminate erori și confuzii ca cele semnalate mai sus. Repertoriul și studiul formațiilor auxiliare vor trebui încadrate în ansamblul istoriei militare a Daciei și a dezvoltării vieții romane a provinciei carpatice; iar față de „sărăcia obiectivă” privind atât repartizarea și cantitatea, cât și calitatea materialului documentar disponibil, întregul tablou social-istoric va fi amplificat și diversificat la nivelul documentării și al criteriilor actuale.

AVXILIA PROVINCIAE DACIAE

RÉSUMÉ

Après un examen détaillé du travail de J. Beneš (supra, note*) concernant les troupes auxiliaires de la Mésie et de la Dacie (qui contient nombre de lacunes, de confusions et d'erreurs), on a considéré nécessaire et utile de reviser l'ensemble du matériel épigraphique de la province de Dacie et de présenter un répertoire complet des unités auxiliaires de cette province. C'est un simple tableau provisoire, qui devra être amplifié et développé dans le cadre de l'histoire militaire de la Dacie romaine.

